

به‌رایبی

نوسینی: پرؤنسیۆر* Francis DEMIER

نه‌جاتی عه‌بدووللا نامه‌ی میتریز Maitrise و دوای نامه‌ی D. E. A و تیزه‌که‌ی These له‌ژیر سه‌ره‌رشته‌ی مندا هه‌لبژارد. ئەوه بۆ من پیتخۆش‌حالیه‌کی گه‌وره‌یه له زانکۆی پارسی ده‌یه‌م پیتخۆشی له قوتابیه‌ک بکه‌م که له نیوان هه‌موو ئەو بواره کولتوروانه‌ی ئەوروپا پیتشکه‌شی ده‌کات، بریاریدا لیکۆلینه‌وه‌که‌ی خۆی له پاریس و به‌زمانی فهره‌نسییه‌وه پیتشکه‌ش بکات. وێرای ئەوه‌ی من پسپۆرنیم له‌مه‌سه‌له‌ی کوردو لیکۆلینه‌وه‌کانم له باره‌ی فهره‌نساوه‌ن له‌سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌مدا، به‌لام چه‌ند خالیکی هاوبه‌ش له یه‌کتیریمان نزیک ده‌کاته‌وه. لیکۆلینه‌وه‌که‌ی نه‌جاتی عه‌بدووللا مه‌به‌ستی به‌ره‌تیبی ئەو پرسانه‌یه که له‌گه‌ڵ له‌دایکبوونی نه‌ته‌وه‌دا خۆیان ده‌هیننه پیتشه‌وه. ئەمه هه‌روا له‌خاله‌ سه‌ره‌کییه‌کانی و تووێژی نیوان میژوونووسه فهره‌نسییه‌کانیشه.

ناسیۆنی فهره‌نسی که‌ی له‌دایکبووه؟ له‌گه‌ڵ کلۆفیس چونکه ناسیۆن له که‌سایه‌تی سه‌رکرده‌که‌یدا بوو به‌مه‌سیحی و له‌وه به‌دواوه ناسیۆن به‌کلێسه‌ی کاتۆلیکه‌وه ناسرایه‌وه؟ له‌گه‌ڵ گه‌وره‌ پاشایه‌تییه‌کانی سه‌رده‌می کلاسیک چونکه ده‌وله‌تیاان بوونیا‌تتاو به‌ره‌ به‌ره‌ هه‌ریمه‌کانیاان یه‌ک‌خست؟ له‌گه‌ڵ شۆرشی فهره‌نسی، له‌وه‌ده‌مه‌وه که فهره‌نسی بوون ویست و چوونه‌ ناو به‌هایه‌کانی سه‌ره‌ستی و مافی مرۆف بوون دژ به‌ ئەوروپای ئارستۆکراتی پاشایه‌کان؟ یاخود زۆر دره‌نگتر له‌ سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌م وه‌ختایه‌ک هه‌موو فهره‌نسییه‌کان له‌زمانی نه‌ته‌وايه‌تی خۆیان ده‌گه‌یشتن و قسه‌یاان پێده‌کردو به‌و زمانه‌یاان ده‌نووسی و کولتورۆتیکیاان له‌ نیو خۆیاندا به‌شیه‌وه که

زۆریه‌ی ناسیۆن ئەم کولتورۆه‌یاان له‌گه‌ڵ رژیمی کۆماریدا تیکه‌ڵ ده‌کرد. میژوونووسانی کۆمه‌لی فهره‌نسی ته‌نها ئەوه‌نده چاره‌نووسی کورده‌کانیاان به‌لاوه‌ گرنگه‌ که، مه‌سه‌له‌که به‌سه‌ر یه‌که‌وه له‌ ژیر یه‌ک پرسیااری گه‌وره‌دا به‌یننه‌وه. نه‌ته‌وه چییه؟ لیکۆلینه‌وه‌که‌ی نه‌جاتی عه‌بدووللا یح له‌سه‌ر ئەم خاله‌ زۆر ناکۆکه‌و ئیشکالیه‌ته Problemotigne ئۆرگیناله‌که‌ی داده‌گری. هه‌وه‌ل‌جار له‌ ریگه‌ی شاره‌زایی بیوتنه‌ی له‌ زمانه‌کان و سه‌رچاوه‌ به‌رت و بلاوه‌کانی نیوان چه‌ند پایته‌خت، له‌ رۆژه‌لاتی ناوه‌راسته‌وه تا ئینگلستان. سروشتی پارچه‌ پارچه‌ی خودی کوردستانیش له‌ نیوان دوو ئیمپراتۆریادا، ئیمپراتۆریای فارسی و عوسمانی و له‌ ژیر قه‌له‌مرۆی زله‌تیه‌کانی بێگانه‌دا پتوبستیاان هه‌م به‌ زانیانی زمانه‌ ناوچه‌یه‌یه‌کان و هه‌م به‌ زمانه‌ ئەوروپایه‌کانیشه. له‌ تاراوه‌وه بۆ له‌نده‌ن، نه‌جاتی عه‌بدووللا توانیویه میژووێکی پارچه‌ پارچه‌ بوو دووباره‌ بوونیات بنیته‌وه له‌ نیوان ئه‌رشیفیک که ره‌سه‌نایه‌تییه‌که‌و خاله‌ بنچینه‌که‌ی روانینی ئەوی دیکه‌یه له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌ی کورد.

نووسه‌ری ئەم نووسراوه به‌و واته‌یه‌ی کاره‌کانی له‌سه‌ر درێژه‌ی سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌م و بیسته‌من زانیویه یه‌ک ئیشکالیه‌تی نوێ وه‌دیار بخت. خه‌م‌لینی هه‌ستی نه‌ته‌وايه‌تی Sentiment national کورد له‌و دامانه‌ وه‌دیارکه‌وت که ئیمپراتۆریای عوسمانی له‌گه‌ڵ شکسته‌کانی خۆیدا ده‌ستی کرد به‌ خۆ‌مۆدیرینیزه‌کردن و راسیۆنالیزه‌کردنی ئۆرگانه‌کانی خۆی. له‌ ژیر گوشاری ده‌سه‌لاتکاره‌ عوسمانیه‌کاندا، گوشاری: به‌رپه‌به‌رايه‌تی، باج و کولتورۆی، هۆزه‌ کوردیه‌یه‌کانی وریاکرده‌وه و چه‌ندین راپه‌رین له‌ ژیر چاوه‌دێری سه‌رۆکه‌ ده‌ره‌به‌گه‌کاندا ته‌قینه‌وه. لاوازیونی ناسنامه‌ی عوسمانی له‌سۆنگه‌ی روه‌به‌ریکی جوگرافی ته‌واو کۆنترۆل نه‌کراو ئەو زه‌وینه‌یه که له‌و دیو په‌رته‌وازه‌ بوونی هۆزه‌کانیشه‌وه هیتشاکه‌ بابه‌تی

په ره نه ستاندنی فۆرمیتیکی ناته و اووی ههستی نه ته وه یین.

کاره که ی نه جات هه روا زۆر وردیشه، چونکه هه ولیداره نا کوکییه کان، ئاسته ننگه کان و شکسته زۆره کان شیبیکاته وه که له سه ره ریگه ی ناسنامه ی نه ته وایه تی بوونه وه وه دیار ده که ون. له نیو ئه م ئاسته ننگانه دا، گه مه ی زله یزه ئا ورو پاییه کان و به تایبه ت گه مه ی ئینگلستان سه ره کییه. ئه مه ی دوایی له رۆژه لاتنی ناوه راستدا سیاسه تیکی وای پیاده کرد که راستییه که ی زۆر هاوچه شن بوو له گه ل ئه و سیاسه ته ی که له ئه ورو پادا پیاده ی ده کرد: دابه شکردنی ده ولته ته کان، به دژ به که خستنی به که له به رامبه ر ئه ویدیکه، یاریکردن به ناسیۆنالیزی هه ره لاواز بۆ گۆتکردنی ده ولته تی هه ره به هیز، که هه میشه وه که داوه ریک خۆی ده هیئتیه پیشه وه که له دوا ساتدا هه میشه نا هاوسه نگییه کاتییه کان چاره سه ر ده کات. ئینگلیزه کان به یاریکردن به دژایه تی نیوان هه ردوو ئیمپراتۆریا (فارسی و عوسمانی) له سه ر قالی ئه وانه وه له گه ل ئاسته نگی تا ده هات گه وره تر، له م خاله دا سه رکه وتن ده ست به سه ر ئه و ناوچه یه دا بگرن که له ژیر هه ره شه ی رووسیادا بوو. مه سه له ی کورد له نیو ده سته کانیاندا جگه له ناوه ندیکی گوشاره یان له ناو گه مه یه کی دیپلۆماسی زیتتر نه بوو. ئه وه له به ر ئه و هۆیه که لیکۆلینه وه که ی نه جاتی عه بدوللا به ته وای پی له سه ر مه سه له ی سنووری نیوان هه ردوو ئیمپراتۆریا داده گری. سنووریک که هه م سومبلی هاوسه نگییه کی به دوا دا گه راوه له ناوچه که (له نیوان هه ردوو زله یزی ناوچه که و هه روا ره تکرده وه ی هه ریمیکی کوردی ئه گه ر هه بوایه هاو پشتی له هۆشیارییه کی نه ته وایه تی Conscience National ده کرد. له رووی ئه م خاله وه له چه ند روویکه وه به راوردیک له نیوان فه ره نسا و کوردستاندا هه یه. راستییه که ی له هه ردوو باردا، نا کوکییه کانی سنوور، وه کو ره تکرده وه ی هۆشیارییه کی نه ته وه یی بریندار خۆی ده نوینتی. (سنووری

هه ریمه له ده سته چوه کانی فه ره نسا پاش ۱۸۷۰، سنووری پارچه پارچه بووی هه ریمه کانی کوردستان) خالی ده سته پیکردنی به ک لیۆر دبوونه وه ن ده رباره ی ناسنامه ی نه ته وایه تی.

لیکۆلینه وه که ی نه جاتی عه بدوللا ده ریده خات که ته نها ئه و نه ده به س نییه به دوا ی لیکۆلینه وه به ک بگه رپین له زه وینه ی مه سه له گه وره دیپلۆماتییه کان. لیکۆلینه وه ی زۆر وردی له باره ی ئۆرگانیزاسیۆنه کۆمه لایه تییه کانی هۆزه کان، رۆلی سه رۆکه کان و دابه شبوونیان که ریگه ی به زله یزه کان داوه زۆریه ی جار دژ به فراکیسیۆنیتیکی Fraction دیکه ی گه ل به کاریان به یین. مه حدودیه تی ئۆرگانیزاسیۆنه سه ربازییه کانی هۆزه کان له هه مبه ر سوپا مۆدرینه کاندا، بابه تیکن ئه وه ده هیئن ریگه بده ن بۆ شۆر بوونه وه بۆ ناو زه وینه ی کۆمه لایه تی بۆ لیکۆلینه وه له هه سستی نه ته وایه تیدا. له م پیۆدانه دا نووسه ر توانیویه تی به ورده کارییه وه هه م هه موو زانیاری و کولتوره کانی که له کورد بوونی خۆیه وه هه یه وه کاریان به یین و هه م بگه رپته وه بۆ ئه و میتۆدانه ی که له ماوه ی ئه زمونی خۆیه وه له زانکۆیه کی فه ره نسییه وه هه لیه یینجاون، ئیمه له لیکۆلینه وه که ی نه جاتی عه بدوللا، بابه تی تیگه یشتنیکی نویمان دۆزیه وه، نه ک ته نها بۆ مه سه له ی کورد، به لکو بۆ ناوچه که به سه ر له به ریه وه. ئیمه پیمان وایه ئه م لیکۆلینه وه یه هه روا بۆ خۆی خۆینده وارانێ کوردیش به سووده.

پاریس

۲۰۰۱/۲/۹

*Francis DEMIER: پرۆفیسۆره له زانکۆی پاریسی ده یه م و خاوه نی سه دان لیکۆلینه وه ی زانستییه له باره ی میژووی فه ره نسا له سه ده ی نۆزه هه مدا. هه روا سه ره رشتکاری ناوه ندی توێژینه وه ی Centre Let C Blanc له هه مان زانکۆدا.